

Migráció és biztonság: néhány összekötő kapcsolat

Nazli, Choucri: *Migration and Security: Some Key Linkages.* = *Journal of International Affairs*, Fall 56. vol. 2002. 1. no. 97–122. p. *The Trustees of Columbia University in the City of New York*

A globalizáció és migráció korában különösen fontos a lakossági mozgások és a biztonság közötti kapcsolatok megértése, melyek jellemzően szubjektív koncepciók. A kettő összekapcsolásához, bármennyire is vitatott, a fogalmak meghatározása alapvető fontosságú. A szerző olyan elképzeléseket vet fel, melyek későbbi vizsgálódások alapkövei lehetnek. Az alapvető fogalmak meghatározását számos megfigyelés bonyolítja, ezek közé tartoznak:

1. Az hogy mit látunk, függ attól, hogyan tekintünk rá.
2. Az, hogy ki számol, meghatározza kit számolnak meg.
3. Az, hogy mit számolnak, attól függ, ki, hogyan és miért számol.

A biztonság területén az előbbieknél megfelelő közhelyek:

1. Az egyik ember biztonsága egy másiknál a biztonság hiányát jelenti.
2. A biztonság megteremtésére tervezett stratégiák valójában annak hiányát fokozhatják.
3. A biztonság lehet objektív, de a tanú szemszögéből végül is szubjektív.

A meghatározásokat a biztonságával kezdi a szerző, akinek véleménye szerint a biztonság összetettsége és a migráció többdimenziós volta tekintetében teljes az egyetértés. A biztonságba a társadalmi rend alkotó elemei közötti alapvető kapcsolatok tartoznak. A szerző egy számítást javasol, mely a biztonságot három egymással kapcsolatban álló erő – a katonai kapacitás és védelem; a kormányzás formája; a strukturális feltételek és környezeti életképesség – függvényének tekinti.

A katonai biztonság (KB) az államhatárok sérthetlenségét biztosítja és/vagy az állami célok érdekében katonai eszközök használatát. A rendszer biztonsága (RB) a kormány és intézményei azon képességére utal, hogy felelősséget vállal és megvédi magát a bel- és külföldi rendzavarásoktól. A strukturális biztonság (SB) arra a képességre utal, hogy az életfeltételeket és a megélhetés forrásait megvédi.

A KB és RB magától értetődők, de az SB nem annyira egyértelmű. Arra a képességre utal, hogy a lakosság (L) igényeit kielégítik, a rendelkezésre álló erőforrások és az adott technológiai (T) szint segítségével az adott környezetben (K). Ezeket felhasználva a nemzetbiztonságot (NB) a következő képlettel határozza meg a szerző:

$$NB = f(KB, RB, SB),$$

melyből azt a következtetést vonja le: egy állam annyira biztonságos, amennyire a biztonság mindhárom dimenziója megvan. A gyakorlatban az SB biztosítása igen nehéz, mivel ha a lakosság növekedése fokozza az erőforrások iránti igényt, és azokat a meglévő technológiai lehetőségek nem tudják kielégíteni, a strukturális biztonság gyengül. Ebből következően a strukturális biztonság képlete a következő:

$$SB = f(L, E, T) / K$$

A képletek természetesen igencsak leegyszerűsített formái a valóságnak, de az ismert, hogy a képlet jobb oldalán álló kifejezések szoros kapcsolatban állnak egymással.

A biztonság így egy alapkeretet ad annak bemutatására, hogy a migráció hol és hogyan lép be a biztonság kiszámolásába, elsősorban a lakossági tényező által okozott lehetséges zavarok révén.

Egy korábbi tanulmányban a lakosság szerepét a nemzetközi kapcsolatokban a társadalmi helyzet paramétereként, a meglévő ellentétek szorzójaként és a kapcsolatok által alakított és azt alakító változóként, mely a paraméter és szorzó hatásra is reagál, jellemezték. A jellemzőket 45 komparatív esettanulmány alapján határozták meg, ahol a biztonságot fenyegették és komoly konfliktusok robbantak ki fejlődő országokban. A 45 eset azt az állítást is alátámasztotta, hogy a migráció ugyanígy jellemezhető. Az arab államok és Izrael közötti konfliktus szinte tankönyvbe illő példa az előbbiekre. Az európai zsidók bevándorlása megváltoztatta az ország demográfiai összetételét, Izrael állam megalapításával a menekültség fogalom megjelenése tovább bonyolította a lakossági tényezőt. A későbbiekben is lakossági tényezők váltak a konfliktus paramétereivé, a hatnapos háború új menekülteket teremtett, akik szorzóhatást gyakoroltak a konfliktusban. Két további demográfiai jellemzőnek volt szorzó hatása, a kormegoszlás az arabok, illetve az izraeliek körében, illetve az orosz zsidók jelentős mérvű bevándorlása.

Természetesen az arab–izraeli konfliktust nem lehet kizárólag demográfiai tényezőkre leszűkíteni, de az ismert okokon kívül ezeket is mint változókat, paramétereket és szorzókat elemezni kell, mert a biztonság katonai dimenziója válhat a lakossági tényezők tűszává. Az emberek igényeket támaszthatnak, melyek politikai reagálást váltanak ki. Amennyiben a politikai rendszer az igényeket nem ismeri el, azok szembenállásként vagy a rendszer vezetői által illegitimnek tartott módon jelennek meg, így a lakossági változók politikaiakká válnak.

A demokratikus társadalmakban az igények politikai folyamatokban fejeződnek ki, de a politikai szabályok szerint a folyamatokban csak állampolgárok vehetnek részt. Egyes esetekben, ha a lakosság nagy része nem állampolgár, az államigazgatás határai törésvonalakká változhatnak. Ebben az esetben a látszólag technikai kérdés, az emberek megszámlálása, jellegét tekintve politikaivá válik. Az utóbbira példa az Egyesült Államok, ahol a bevándorlás a politikai realitás középpontjában áll az ország létrejötté óta, és ahol a demográfiai és kulturális sokféleséget előnynek tekintik, mely erősíti az államot és értékeit. Ugyanez más demokratikus országokról nem mondható el. Mindez azt is jelenti, hogy a politikai rendszernek hatalmas szerepe van a migráció és a biztonság szétválasztásában.

A migráció a környezetre is jelentős hatást gyakorolhat, mivel az emberi igények növekedése az ökológiai egyensúlyt felboríthatja, az elmúlt évtizedekből több példa idézhető.

A szerző a következőkben azt vizsgálja, hogyan és miért hat a migráció a biztonságra. A bevándorlók jellemzőit, motivációit, azt, hogy saját akaratukból vagy kényszer hatására hagyják el országukat, egyéni döntést hoznak, vagy csoportosan döntenek, rövid vagy hosszú távon kívánnak új országban élni, mind számba veszi.

A migráció története Nyugat-Európában, a második világháborút követően a kölcsönhatások bonyolultságát tükrözi, különösen Franciaországban és Németországban. A munkaerőhiány miatt érkezők idővel a társadalmi rendet is megváltoztatták. Manapság majdnem mindenütt a további bevándorlás korlátozására törekednek, mivel ezekben az esetekben a biztonságot belülről fenyegetik.

Az előbbieket alapján a bevándorlás szorzó hatása mind a gazdasági, mind a politikai területen, valamint a biztonsági kérdéshez való kapcsolatok vonatkozásában érhetővé válnak. Erre a sokszorozó hatásra az egyik legjobb példa az ázsiai bevándorlók az olajtermelő öböl-menti országokba, melyek minél inkább próbáltak elszakadni az olajtól való függ-

géstől, és próbálták beruházásaikat sokszínűbbé tenni, annál inkább külföldi munkásokra szorultak.

A szerző a bevándorlás két további jellemzőjéről ír a következőkben: a fajtákról és az átalakulásról. A tipológiák számában nincs hiány, jellemző a motiváció szerinti osztályozás. A legfontosabb kérdések; miért vándorolnak az emberek, milyen mértékben önkéntes a mozgásuk, és milyen státust érhetnek el. A vándorlás átalakulása ugyanannyira változás a státusban, mint tényleges változás a bevándorlók szerepében és helyzetében, egy illegális bevándorló legális bevándorlóvá és akár letelepedővé is válhat.

A határok a modern nemzetközi rendszer meghatározó tényezői, így a bevándorlás határok átlépését jelenti. A nemzetközi politikában azonban a határokat újra is rajzolják, ezek után vajon mit értünk a lakosság mobilitásán, hiszen ilyen esetekben a jogi státus is változik, és befolyásolja a migráció és biztonság közötti kapcsolatot.

Az egyszerűség kedvéért az állami struktúráknak csak két elemét emeljük ki, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak a migrációval és a biztonsággal, habár a közöttük lévő kapcsolatokról csak kevés összehasonlító elemzés született. Az állampolgárságra vonatkozó szabályok általában jól jelzik a migráció átpolitizáltságát, mert ezek határozzák meg, hogy a bevándorlók mit tehetnek, és milyen járandóságai vannak. Az állampolgárság szabályai és elérhetősége a migráció–biztonság határmezsgyéjén található.

Az állam intézményei közvetítenek a demográfia és a biztonság között, a kérdés az, hogy a bevándorlók beletartoznak, vagy kizárják őket azok köréből, akiket az állam kiszolgál. Az állampolgárság szabályai és elérhetősége, valamint az intézményes lehetőségek segítenek a migrációra és a biztonsághoz való kapcsolatára megadni a válaszokat. A migráció maga idővel megváltoztathatja a társadalmi szerződést, és amikor ezek a változások megvalósulnak, megjelennek az állampolgársági szabályokban.

A szerző legfőbb állításai, melyek a jövőbeli kutatásokat segíthetik: a bevándorlás hatása a nemzetbiztonságra bármely alkotó elemére gyakorolt hatásán keresztül érvényesül; a migráció átpolitizáltsága pozitív eredménnyel jár; minél rugalmasabbak az állam intézményei annál kevésbé válik a migráció biztonsági kérdéssé; a migráció ritkán fenyegeti közvetlenül a biztonságot; a biztonság elvesztése újabb bevándorlást indíthat el; a bevándorlók jellemzői alátámasztják, hogy a migrációnak kiemelkedő szerepe van a biztonsággal kapcsolatban.

Az eddigi kutatások nem foglalkoztak sokat a migráció–biztonság kapcsolattal, ezek közül néhányat említ meg a szerző, és ugyanakkor számba vesz számos olyan területet, ahol ismereteinkben jelentős hiányosságok vannak.

(Galló Judit)

Történelmi örökségek és befolyásuk a posztkommunista választói magatartásra

Roper, Seteven D. – Fesnic, Florin: Historical Legacies and Their Impact on Post-Communist Voting Behavior. = Europe-Asia Studies, 55. vol. 2003. 1. no. 119–131. p.

Az elmúlt évtizedben élénk vita folyt arról, hogy a posztkommunista átalakulás visszatükrözi-e a korábbi latin-amerikai és dél-európai folyamatokat, vagy egyedi képet mutat. A vita központi kérdése az, hogy a múlt olyannyira meghatározza-e az átalakulást, hogy ezzel elvesztik hasznosságukat olyan kulcsfontosságú összehasonlítási fogalmak, mint a

demokratizálódás vagy a modernizáció. Az átmenettel foglalkozók már felismerték, hogy a posztkommunista átalakulás nem hasonlítható a többihez, azonban megmarad a kérdés, hogy ez a különbözőség mennyire jelenik meg a viselkedésben és az intézményi szinten.

A vitában fontos szerep jutott a posztkommunista választói magatartás kérkörének. Az egyik, az erről szóló irodalomban gyakran magától értetődőnek vett feltevés szerint szociális és gazdasági faktorok határozzák meg a választást. Azaz, a fejlett országokban megfigyelt „gazdasági” szavazás itt is jellemző és meghatározó. Ez segítette a Szolidaritást, és ez büntette a reformereket, retrospektív szavazást eredményezve a posztkommunista választók körében.

Mások szerint nem lehet csupán gazdasági okokra visszavezetni a választást, így például Harper úgy találta, hogy ez a modell nincs jelen Litvániában, Magyarországon és Bulgáriában sem. Azt azonban eddig még senki nem vizsgálta, hogy a történelmi örökség hatása viszonylagos-e vagy nemzeteken átívelő.

A tanulmány Romániában és Ukrajnában vizsgálja, hogy az I. világháborúnak és a kommunista örökségnek van-e hatása a szavazásra. Több, a viselkedést befolyásoló független változót vizsgáltak: a történelmi örökséget, etnikai hovatartozást és szociális-gazdasági mutatókat. A korábbi kutatásokkal ellentétben azt találták, hogy olyan változók, mint például az urbanizáció és a tanulmányok nem feltétlenül függenek össze a reformok támogatásával. Ezzel szemben a történelem és a kultúra fontos szerepet játszanak abban, hogy hogyan vélekednek az emberek egy-egy választásról mind Ukrajnában, mind Romániában. Mindemellett Nyugat-Ukrajna és Erdély az adott országon belül is különböző képet mutat. A szerzők úgy találták, hogy a két társadalom struktúrájában található hasonlóságok ugyanarra a történelmi hagyományra vezethetők vissza. Tehát ugyanaz a hatás több országban is érvényesülhet, de ez a hatás nem feltétlenül egységes egy adott országon belül.

Az Osztrák–Magyar Monarchia alá, bár más-más államhoz tartozott mind Galícia, mind Erdély. Az 1867-es kiegyezés után Erdélyben eltörölték a román szolgásgot, és az osztálykülönbségek enyhültek. Az ottomán uralom alatt élőkkel ellentétben az itt élő románok csupán reformokat és nem függetlenséget akartak. Hasonló helyzet alakult ki a szintén autonómiát élvező Galiciában, ahol Kelet-Ukrajnához képest a nyugaton élők sokkal szabadabban alakíthatták politikai és kulturális életüket. Az etnikai tolerancia nagyobb érvényesülését ezeken a területeken a több nemzetiség jelenléte magyarázza: Galiciában jelentékeny számú lengyel közösség, Erdélyben pedig magyarok és németek élnek. Az etnikai mellett vallási téren is meglehetősen változatos képet láthatunk. Galiciában élnek katolikusok, protestánsok, sőt a görög katolikus egyházhoz tartozók is, akik különösen Erdélyben bizonyultak erősnek. A világháborúk közötti Erdélyben a lakosság 40%-át magyarok és németek alkották, akik katolikusok vagy protestánsok voltak. A románok jó része a görög katolikus egyházhoz tartozott. Ez a kulturális és vallási hagyomány megkülönböztető jegyként vonult végig a kommunista éra alatt a két térségen. Nyugat-Ukrajna volt a leginkább oroszellenes Ukrajna belül, és ez volt a leghaladóbb rész az 1980-as évek vége felé, amikor vezető szerepet játszott a peresztrojka és a glasznoszty támogatásában. A kommunizmus bukása után Galícia bizonyult a demokratikus és reformpártok legelkessebb támogatójának.

Az etnikumok földrajzi elhelyezkedése miatt a kép nem ennyire egységes Erdélyben. Ennek ellenére a kommunizmus ideje alatt etnikailag, kulturálisan és politikailag különbözőként kezelték, és éppen az itt élők asszimilálására tett kísérletek miatt vált a nacionalizmus a román kommunizmus egyik legfontosabb ideológiájává. A durva próbálkozá-

sok eredményeképpen nem csoda, hogy Erdélyben tört ki a kommunizmus bukása előtti két forradalom, melyek közül elsősorban a másodiknak politikai, rezsimellenes dimenziója is volt. A változásokat elindító felkelések is Erdélyben robbantak ki.

A két régió a történelem és főképpen az Osztrák–Magyar Monarchia mély nyomokat hagyott, amelyek érvényesülnek a választók viselkedésében is. Erdélyben megkülönböztethetünk az etnikai különbségek mellett román nacionalista, magyar nacionalista és (többségében román) liberális választókat. A németlakta területek a leginkább polgári gondolkodásúak, míg északon, ahol a legtöbb magyar él, jellemzően felkorbácsolhatók a nacionalista érzelmek. Ennek ellenére a populizmusnak sohasem volt nagy bázisa ezen a területen. Az 1996-os választás ékes bizonyítéka ennek, amikor a populista Iliescu a 16-ból mindössze 1 megyében tudott itt nyerni Constantinescu ellenében, míg az ország fennmaradó részében ő került ki győztesen.

Galíciáról általánosságban elmondható, hogy a nyugatbarát, piacorientált erőnek ezen a területen kívül nem sok esélyük van. Itt viszont az Ukrajna legnagyobb pártját alkotó populisták nem tudtak eddig sikereket elérni. A választások vizsgálata azonban ennél változatosabb és érdekesebb képet mutat. 1994-ben például Kuchma nem kapott támogatást a nyugati területeken élőkötől; az orosz lakosság megnyerése hozta meg számára a győzelmet. Ezzel szemben, 1999-ben immár őt támogatták, mivel egyrészt a kommunista párt vezére volt az ellenfele, másrészt a politikájában kedvezőnek ítélt változások következtek be.

Erdélyben, mint már elmondtuk, 1992-ben és 1996-ban is Iliescu ellenében Constantinescu győzött. Ezzel szemben 2000-ben a magyarok inkább Iliescua szavaztak, mint a nacionalista, antiszemita, magyarellenes, sovíniszta álláspontot képviselő Tudorra, azaz a két rossz közül a kisebbet választották.

A vizsgálatok során tehát azt találták, hogy a régió (amit a Habsburg–Magyar Monarchia öröksége határoz meg) változója erősen összefügg a szavazók választásával. Míg Galíciában a demokratikus, nyugatbarát pártok támogatása világos, Erdélyben a demokratikus pártok támogatása már nem ennyire egyértelmű a társadalmi rétegződés miatt. Emiatt északon a magyarok, délen pedig a németek történelmi öröksége másféle szavazói viselkedést eredményezhet.

Barna Judit

A grammatika mint politikum

Hrnko, Anton: Slovo o gramatike ako politike. = Slovenské pohľady, IV+119. roč. 2003. 5. no. 80–86. p.

A grammatikának látszólag nincs semmi köze a politikához. A látszat azonban csal. Csal nem utolsósorban és különösen a szlovák grammatika esetében, minthogy köztudott: valamikor éppen a szlovák grammatika szabályrendszere tanúskodott a nyelv önállóságáról és következőképpen a szlovákság önálló nemzet voltáról is. Eklatáns például szolgálnak erre a Szlovák Maticában 1932 folyamán végbement események, amikor is az intézmény körül csoportosult szlovák értelmiségiek elvetették azt a szlovák helyesírási szabályzatot, amelyet Václav Vážný cseh professzor készített a szlovák nyelvnek a cseh nyelvhez való közelítése jegyében. Ez a szabályzat azt a Beneš-féle koncepciót lett volna hivatva támogatni, miszerint a köztársaság Szlovákiával kiegészített cseh állam. E tiltakozásnak olyan ereje volt, hogy az ún. csehszlovákizmus mindinkább tért vesztett, mígnem 1938/39-ben felbomlott az ekként elképzelt köztársaság.

Ma teljesen más a helyzet: nyíltan senki sem meri kétségbe vonni a szlovák nyelv és nemzet szuverén voltát. Mindazonáltal tévedés volna úgy vélekedni, hogy az egyesült Európában meg fognak szűnni a kölcsönös előítéletek, és abbamarad a partikuláris érdekek érvényesítésére törő valamennyi próbálkozás. Ellenkezőleg: minden érdekelt nemzet törekedni fog arra, hogy politikai pozícióin javítson, nem utolsósorban grammatikai eszközökkel. A határok megszünte egyszersem mind megszünteti azokat a gátakat, amelyek mind ez ideig védelmet nyújtanak a túlzó expanziós törekvésekkel szemben.

A szlovákoknak is fel kell készülniük arra a helyzetre, amikor az ő nemzeti előrehaladásuk versenyhelyzetben teljesebben csak ki más nemzetekkel szemben. Nem úgy, ahogy az Osztrák–Magyar Monarchiában történt, mert abban a konkurencia-küzdelmek végkifejlete más nemzetek hatalmi szupremációjától függött, most pedig a részt vevő nemzetek saját akaratán múlik.

A szlovák közéletben még mindig nincs sok jele annak, hogy ez a nemzeti múltat és nyelvet egyaránt reálisan számba vevő felkészülés megindult volna, sőt: mintha a politikai elit esetenként akadályozná is a bátortalan kezdeményezéseket.

Egyenesen elkeserítő az a csehesítési hullám, amely az önállóvá vált Szlovák Köztársaságban 1990 és 1995 között végbement, s amelynek egyik „élharcosa” a Szlovák Nemzeti Bank volt. Nevezetesen azzal, hogy a korábban használatos szlovák banki kifejezéseket cseh kifejezésekkel cserélte fel. A csehesítés tekintetében az államigazgatás sem maradt el nagyon a bankvilágtól.

A köznyelv cseh beütéseit a sajtó és a tömegkommunikáció karolja fel azzal, hogy a divatos cseh fordulatokat és kifejezéseket teszi etalonná, s tözsgyökeres szlovák megfelelőikről – „pórinak” minősítve őket – dehonesztálóan nyilatkozik, ám a tudományos publikációs gyakorlat se büntetlen a csehek „majmolásában”.

Aki manapság rádiót hallgat és tévét néz, feltűnik neki, hogy valamiféle pidgint, keveréknyelvet használ az írott és főleg az elektronikus sajtó. Benne a szlovák keveredik a cseh és az angol nyelvvel. Ebben nem szabad könnyelműen belenyugodni; a szlovák nyelv grammatikájának megint eminens politikai feladatai vannak.

Futala Tibor

A sajtó, a kurdok és az erőszak Németországban

Scheufele, Bertram – Brosius, Hans-Bernd: Gewalt durch „Fremde – Gewalt gegen „Fremde“ : die Berichterstattung über PKK- und Kurden-Gewalt und fremdenfeindliche Straftaten. = Politische Vierteljahresschrift, 42. Jg. 3/2001. 447–473. p.

A németországi „idegenek”: törökök, kurdok helyi vagy akárhol elkövetett erőszakcselekményei stb. meglehetősen bizalmatlanságot, félelmet keltenek a német közvéleményben, de éppoly nyugtalanítóak számára ama atrocitások, merényletek is, amelyeket országban belül követnek el német fiatalok idegenek ellen. Ilyenek sorozatban váltak ismertté a '90-es évek elejétől (emlékezetes színhelyek: Hoyerswerda, Rostock, Mölln, Solingen), és fokozódó mértékben foglalkoztatják a sajtót és a közvéleményt, de foglalkoztatják egyben a kutatást is. A szerzőpáros elemzése, újszerű módon, a sajtó eszkaláló szerepét vizsgálja az utóbbi típusú eseményekhez vezető úton. Szónoki kérdésükre: „van-e összefüggés a külföldiek erőszakcselekményeinek sajtóbéli bemutatása és a hazai idegenellenes erőszak kialakulása és virágzása között?” – aprólékos és kimerítő sajtóelemzés útján adja meg a választ: igen, van összefüggés!

A felmérés két vezető orgánuma: a *Süddeutsche Zeitung* és a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1993–1996 közötti híryanagát veti egybe a német idegenellenes erőszakhullám eseményeivel – kurd témakörben. (A törökországi kurd–török ellentét, az illegális Kurd Munkapárt tevékenysége és ezek megjelenése a migráns környezetben belül.) Eseményről eseményre követi a két lap híradását a radikális autonómia-, civiljog-követelő stb. csoportok, illetőleg németországi migráns kapcsolataik civilek és egymás elleni terrormerényleteiről, és statisztikája, időmérése kézzelfoghatóan bizonyítja ezek gerjesztő hatását a belföldi események bekövetkeztére: ezeket rendszerint egy-egy hírheft eset feltalálása előzi meg, de felelőssé tehető a téma túlhajtott, szünet nélküli, általános tárgyalása is. A szerzőpáros nem tagadja: vizsgálatot érdemelnének természetesen a televíziós adások is, ám ezek anyaga, sajnos, nem áll rendelkezésre. Az elemzés, tartalmi vizsgálatnak alávetve a híryanagot, azt is megállapítja: a tudósítások politikai, társadalmi háttérelmezés nélküli sztereotípiája mellé külön felhang sem kell ahhoz, hogy az „idegent” pejorálja, ellenérzést keltsen vele szemben, különös tekintettel a vonatkozó külföldi csoportok Németországban élő néptársaira. Azaz, a közvélemény a sajtón keresztül végeredményben eljut az „idegen” – „terrorista” vagy „bűnöző” képtársítás rendkívül szubjektív és veszélyes sémájához. Ami a legrosszabb: a radikális idegenek országon belül is működnek. Fellépésük ugyan nem a német környezet ellen irányul, de ott vannak jelen, és megfélemezésük olykor a német rendőr életébe kerül. A határok közötti események feldolgozása a sajtóban már nem riad vissza a valóban ellenséges hangadástól, az elképedt és felháborodott tömeg „hangjának” megszólaltatásától, a jelenség ingerült elutasításától. Ily módon a sajtó akarva-akaratlanul is mintegy folyamatosan „borzolja” a kedélyeket, „sugallja” és érleli a megfelelő, általában a véten külföldiekre lesújtó viszontválaszt. Ilyenek elkövetésénél azután mindig van „magyarázat”, amivel már nem annyira takarékoskodik a sajtó. Az elemzés, előre bocsátva, hogy természetesen nem alapvetően a sajtó viselkedésének kell tulajdonítani a német erőszakcselekményeket, ilyen értelemben felhívja a figyelmet a nem kellően tárgyilagos és főként végtelenül tárgyszerűtlen sajtó felelősségére is a jelenség elharapódzásában.

Komáromi Sándor

Putyin, a Kaukázus foglya

Mandeville, Laure: Poutine, le prisonnier du Caucase. = Politique Internationale, 2002–2003. 98. no. 169–189. p.

A szerző, Laure Mandeville, a *Figaro* vezető riportere, az orosz témák szakértője. A Nyugat már-már kétségbe vonja a Kreml által sokat emlegetett „stabilizációt”. Tavaly, 2002. október 23-án, azután, hogy a moszkvai Dubrovka utcai színházban egy csecsen kommandó látványosan túsokat szedett, az orosz csapatok Csecsenföldről történő kivonását követelve, az orosz hatalom úgy értékelte, nincs más választása, mint erőszakot alkalmazni. A bevetett, ismeretlen összetételű mérges gáz 129 halálos áldozatot követelt, és további 40 kommandós halálát okozta.

Különös módon a Nyugat úgy tesz, mintha a Dubrovka utcai dráma sosem zajlott volna le. Igaz, az Egyesült Államok számára az első számú ellenség az Al-Qaida terroristái lettek. Pedig a moszkvai színházban történt eset elgondolkodtató: három év óta az orosz haderők a nukleáris fegyvert leszámítva, mindent megtettek a csecsenek megtörésére, de hiába. Putyin, aki fehér lapot adott katonáinak egy egész nép ellen folytatott háborúra, a

Kaukázus foglya lett. Nagyhatalmú ugyan, de egy évvel az orosz helyhatósági és két évvel az elnökválasztás előtt ilyen folyamatba bocsátkozott.

A moszkvai színházi túsdráma azt jelzi, hogy Oroszország veszélyben van. Mégpedig azért, mert a csecsen kamikázék épp olyan reménytelen és elszánt logikát követnek, mint a palesztinok. S azért is, mert az orosz hatalom illúziókat kerget, s mert a belső ellenzék is mintha lábrakapott volna. Ugyanakkor a változásokat sürgető közvélemény valóban vágyik a demokráciára.

A Kreml egy éve fontos bejelentést tett, miszerint a „helyzet Csecsenföldön normalizálódott”. Nagy erővel megkezdődött az Ingusföldre menekültek visszatelepítése, valamint az előkészületek egy új alkotmányra vonatkozó népszavazásra. A „normalizáció” politikája párhuzamosan halad a terroristaellenes küzdelemmel, akiket „az utolsó szálig el kell tiporni”. Ha valaki ma Csecsenföldre teszi a lábát, azonnal fölméri, hogy a vázolt időszak még igen messze van. Káosz, illetve az orosz hadsereg uralkodik a térségben. A csecseneknek gyakorlatilag három választásuk van: csatlakozni az ellenálló hadsereghez, vagy ellenállás nélkül leöletni magukat az orosz hadsereg által, illetve külföldre menekülni. Sokan az első megoldás mellett döntenek, mert attól tartanak, hogy az oroszok a civil lakosságon állnak bosszút.

Az autonóm szervezésű ellenálló csoportok folytatják harcukat. Stratégiájuk a zaklatás. Módszerük a gerillaharc. Az orosz hadsereg 80–100 ezer embere nem képes békét teremteni a kis kaukázusi köztársaságban. A csapda ott rejlik, hogy politikai és katonai perspektíva hiányában a csecsenek radikális ellenállása megerősödik. Noha a klán-rendszerű társadalom még nem lendült át a szélsőséges iszlámizmusba, közeleg a nap, amikor az afgán forgatókönyv megismétlődik, amennyiben az oroszok nem hajlandók a legcsekélyebb tárgyalásra sem.

A csecsenek ellenállásán túl a hadsereg szétesése, irányíthatatlansága, belső korrupciója is problémát jelent Putyinnak. Szemtanúk számolnak be az orosz katonáknak az elfoglalt területeken végrehajtott rablásairól, a kiutalt élelmiszeradagok kiadásáról. Legnagyobb hasznát a csecsen üzemanyag, kőolaj hoz, mellyel a katonák kereskednek, mintha érdeke lenne egyeseknek a háború vég nélküli elhúzása... Egyes alakulatoknál az ún. háborús áldozatok 700%-a különböző belső konfliktusok „rendezésekor” vesztette életét. Egy nem kormányzati szerv, az Orosz Anyák Bizottsága igyekszik a sorkötelesek jogait megvédeni; szerintük az erkölcsi mótely bumerángxént visszatér Oroszországba: az értékek felhígultak, az életnek a legcsekélyebb értéke sincs.

Ilyen körülmények között a magasabb fokozatú tisztek egy része, kiváltságait megőrizve megvetette lábát, és az orosz elnök reformtörekvéseinek legelszántabb akadályozói lettek. A legjobbak viszont megundorodtak, és már régen elhagyták posztjukat, vagy lefokozva húzzák meg magukat. A feszültséget növeli, hogy különféle egységek: a reguláris hadsereg, a különleges szolgálatok, a határőr-alakulatok, az igazságügyi miniszter csapatai, stb. presztízs kérdést csinálnak abból Csecsenföldön, kié legyen a legfőbb hatalom?

A Kreml pedig változatlanul tagadja a háború létét, mindössze „banditákra vadásznak” az orosz katonák. A hivatásos katonák befolyását akarta nyilván gyöngíteni Putyin, amikor védelmi miniszternek Szergej Ivanovot nevezte ki, aki hozzá hasonlóan az elhárítás tagja volt. Hogy mennyire nem fogadta el őt a katonai hierarchia, azt a december közepén elmozdítani kívánt Genagyij Trocsev tábornok esete példázza, aki a sajtón keresztül üzent, miszerint a döntéssel nem ért egyet, és mindvégig antiterrorista harcot kíván vezetni. De Budanov ezredes esete is érdekes, aki megerőszkolt, megölt egy 18 éves csecsen leányt. A Kreml példát akart statuálni az esetből, ám a bíróság kimondta, hogy az elkövető nem volt felelősségre vonható állapotban az események megtörténte.

Létezik tehát egy Putyin-paradoxon, a bizantinizmus egy sajátos példája: ő Oroszország legnagyobb hatalmú, egyszersmind legnépszerűbb embere (ha hinni lehet a közvélemény-kutatásoknak), aki azoknak a belső klánoknak a foglya, amelyek egy szempillantás alatt az orosz politika csúcsára emelték őt.

A Jelcin-család embere, Vlagyimir Putyin 2000 márciusában lett Oroszország elnöke; egyenesen a KGB-ből hozták a rendszer megmentésére. A rendcsinálást hamarosan két befolyásos, nagypénzű, zsidó származású oligarcha, Vladimir Gusszinszkij és Borisz Berzovszkij semlegesítésével kezdte meg. Ma politikai menedéjjel élnek Nyugat-Európában.

Putyin három pontban fogalmazta meg a játékszabályokat: nem vizsgálják felül a privatizációt, amennyiben az jogszerűen ment végbe; az oligarchák nem vesznek részt a továbbiakban a politikában, liberalizálják a gazdaság törvényeit és szabályzóit. Ez utóbbi állítólag az oligarchák meggyöngyülését s a bürokrácia megerősödését hozta magával. A Kreml nyomására nemsokára minden kulcspozícióba az elhárítás emberei kerültek. Putyin embereit az ún. „szentpétervári klánnak” nevezték el, s az emberi jogok terén kiszélesített lépéseiket az értelmiségiek az újraszovjetizálással azonosították. Ugyanakkor az ún. „moszkovita” Jelcin-klán tagjai is pozíciójukban maradtak, s az oligarcháknak valójában nagyon is súlyuk van egy-egy kormányzó kinevezésében vagy a дума határozatainak meghozatalában. Nem világos, hogy az ún. „Család” nevű csapatot Putyin miért nem teszi hatástalanná. Egy logikus magyarázat létezik csak, hogy ott professzionális műszaki/gazdasági vezetőket találni, míg Putyinnak ugyancsak hiányoznak az efféle emberei. Elemzők szerint a „Család” csak a megfelelő alkalomra vár, hogy saját elnökjelöltjét a magasba emelje. Putyin viszont egyelőre egyedül uralja a médiát. A csecsen konfliktus ebben a hatalmi harcban folytonos ütőkártyaként szerepel, sőt az egész Kaukázus, a grúz kérdéssel együtt Putyin destabilizálásának jó ürügye.

S noha most úgy látszik, Putyint 2004-ben minden további nélkül újraválasztják, a bizantinizmus réme mindenütt ott fenyeget. Ezért gondolják sokan azt, hogy a Dubrovka utcai túszejtés mögött valamely klán manipulációja áll. Vagy azért, hogy meggyengítse az elnököt, vagy éppen hogy megszüntessen minden bizonytalanságot a függetlenséget kívánókkal való tárgyalásokat illetően. Kérdések sora kínálkozik, melyek közül a legegyszerűbb: miért ölték meg az összes túszejtőt, s miért nem adták ki őket állítólagos családjaiknak? Elképzelhető, hogy nem a csecsen függetlenséget óhajtották? Egy biztos, Putyin nyilatkozataiból kiderült, a háborút folytatni kívánja, s egyáltalán nem érdekli a csecsenek szabadságvágya. Így maga maradt az Oroszország egészét fenyegető első számú fogoly.

A hivatalos jelentések 4000 csecsenföldi orosz katona halálát tartják számon, a Katona Anyák Bizottsága szerint ennek 3-4-szerese a tényleges áldozatok száma. A Memorial csoport 20–50 ezer halotról beszél. Oroszország viszont hallgat.

Tavaly nyáron, egy felmérés szerint, az orosz társadalom többsége békepárti volt. Majd néhány hónap múlva úgy nyilatkoztak, hogy feltétel nélkül támogatják Putyin elképzeléseit. A Dubrovka utcai „lassú genocídium” után nem sokkal mindössze 300 ember gyűlt össze Moszkvában, hogy békét követeljen a Csecsenföldön. A félelemtől, fáradtságtól, a csecsen béke iránt apatikus népszerűséget egyidejűleg az orosz nacionalizmus megerősödése nyugtalanítja. Ennek a legjobb bűnbakja pedig nem más, mint a csecsen ember. Putyin, a „börtönőr fogoly” egyszerre akar közeledni a Nyugathoz, alapvető gazdasági változásokat képzel el, de nem fogadja el, hogy egy sor láncot meg kell szakítania ahhoz, hogy a csecsen háborút lezárva meg is valósítsa ezeket. Valójában mindegyik klánnal szemben megértő magatartást tanúsít.